ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ДО ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

THEORETICAL BACKGROUND OF THE DEVELOPMENT OF TEACHER TRAINING TECHNOLOGY FOR PERSONAL SELF-IMPROVEMENT IN POSTGRADUATE EDUCATION

УДК 37.018.46+37.015.311
DOI https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.13

Орлова О.А.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

Стаття присвячена одній із актуальних проблем розроблення технології підготовки педагога до особистісного самовдосконалення в системі післядипломної освіти. Проаналізовано теоретичні засади розроблення технології. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як технологія, технологія підготовки, домінанта, особистісне самовдосконалення. Висвітлено сутність розроблення й упровадження технологій підготовки педагога до особистісного самовдосконалення в післядипломній освіті в контексті взаємодії окремих суспільних, природничих, технічних наук. Обґрунтовано необхідність здійснення міждисциплінарних досліджень проблеми професійного розвитку дорослих. На основі аналізу визначено вибір концептуальної основи для побудови технології навчання в системі післядипломної освіти, яка базується на ідеї інтенсифікації навчального процесу. Акцентовано увага на використанні вчення про домінанту, розробленого О. Ухтомським, як концептуальної основи авторської технології, що забезпечує вирішення поставленого завдання. Висвітлюється практичне застосування контекстного підходу.

Розкрито основну ідею домінантно-контекстного підходу до організації навчальної інформації, яка полягає в тому, що навчальна інформація повинна бути організована у вигляді системи. Ідею реалізації ДК-підходу представлено в поетапному перетворенні маси навчальної інформації в систему навчальної інформації.

Зазначено також, що на основі ДК-підходу шляхом накопичення певної кількості навчального матеріалу передбачається створення системи навчальної інформації. Підібрана інформація подається набором коротких текстів, які входять у коло дисциплін, що вивчаються; визначаються цілі відкриття закону з галузі дійсності, що вивчається; подається не тільки масив інформації, а й головна закономірність цієї її кількості у вигляді певної цілісної системи, яку зручно сприймати в загальному вигляді. У результаті складається змістове ядро, яке являє собою мінімальну систему навчальної інформації з наочно визначеним контекстом.

Ключові слова: *технологія, технологія підготовки педагога, домінанта, контекстний підхід, домінантно-контекстний підхід, особистісне самовдосконалення.*

The article is devoted to one of the topical problems of developing the technology of teacher training for personal self-improvement in the system of postgraduate education. Theoretical principles of technology development are analyzed. In particular, the essence of the concepts as technology, technology of preparation, dominant, personal self-improvement is revealed. The essence of development and introduction of technologies of teacher training for personal self-improvement in postgraduate education in the context of interaction of individual social, natural, technical sciences is covered. The necessity of conducting interdisciplinary studies of the problem of professional development of adults is substantiated. On the basis of the analysis the choice of conceptual basis for the construction of the technology of education in the system of postgraduate education is determined, which is based on the idea of intensification of the educational process. Emphasis is placed on the use of the doctrine of the dominant, developed by A. Ukhtomsky, as a conceptual basis of copyright technology, which provides a solution to the task. The practical application of the contextual approach is highlighted.

The basic idea of the dominant contextual approach to the organization of educational information is disclosed, which is that educational information should be organized in the form of a system. The idea of implementing the DK approach is presented in the stepwise transformation of the mass of educational information into a system of educational information.

It is also noted that on the basis of the DC approach, by creating a certain amount of educational material, it is envisaged to create a system of educational information. Selected information is provided by a set of short texts that are included in the studied subjects; the goals, the opening of the law in the field of reality under study are determined; not only the array of information is presented, but also the main regularity of this quantity in the form of a certain holistic system, which can be conveniently perceived in general in the form. The result is a content kernel, which is a minimal system of educational information with a clearly defined context.

Key words: *technology, technology of teacher training, dominant, contextual approach, dominant-contextual approach, personal self-improvement.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна парадигма освіти спрямована на розвиток особистісно професійного потенціалу конкурентоспроможного фахівця на основі розвитку його професійно значущих якостей на шляху педагогічної діяльності. Конкурентоспроможність педагога можна визначити як результат його професіональної майстерності, який досягається через застосування комплексу заходів, що охоплює професійне навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів, а також планування особистісного самовдосконалення.

Сутність професійної майстерності можна сформулювати як цілеспрямований процес формування, актуалізації й удосконалення професійних якостей педагога та кваліфікаційно-посадового

зростання, що здійснюється відповідно до ускладнення професійних завдань, функцій і зумовлений необхідністю особистісного самовдосконалення.

Актуальним є питання розроблення технології підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення в післядипломній освіті.

Ознайомлення з результатами теоретичного аналізу та практичним досвідом підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення спонукає шукати нові підходи до її вдосконалення в системі післядипломної освіти. Одним зі шляхів розв'язання визначеного завдання є технологізація навчального процесу як перспективний напрям удосконалення освіти дорослих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних і психологічних виданнях часто зустрічається поняття «технологія», яке прийшло до нас разом із розвитком комп'ютерної техніки й упровадженням нових комп'ютерних технологій. Зародження технологічних процесів у педагогіці відбулося в США, Англії в 60-ті роки, на сучасному етапі розвитку системи освіти розповсюдилося практично в усіх країнах світу та представлено трьома аспектами:

− науковим: педагогічні технології – частина педагогічної науки, що вивчає й розробляє цілі, зміст і методи навчання та проектувальних педагогічних процесів;

− процесуально-описовим: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення планових результатів навчально-виховного процесу;

− процесуально-діяльнісним: реалізація технологічного (педагогічного) процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів [9].

Загалом на сучасному етапі розвитку системи освіти педагогічна технологія функціонує як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання; система способів, принципів і регуляторів, які застосовуються професіоналами в ході реалізації навчального та виховного процесів; реальний процес навчання; конструкція, стратегія, алгоритм дій педагога, організація педагогічної діяльності [3, с. 66].

Характеризуючи педагогічну технологію з позиції підготовки вчителя в післядипломній освіті, науковці визначають її загальні характеристики та розглядають її як системну сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічних цілей, які мають ефективний зворотній зв'язок, та аналізу успішної реалізації вчителем інновацій, надбаних у період підвищення кваліфікації.

У практичному значенні акцент технологізації, зокрема, навчального процесу дорослих визначається прийняттям чітких зобов'язань, тобто той, хто навчає, гарантує за певний час конкретну особу, що навчається, довести до певного рівня навченості за умови надання її точних характеристик, параметрів кінцевого продукту, умов, за яких буде здійснюватися запланована взаємодія [8].

У педагогіці розроблено низку класифікацій педагогічних технологій за інструментально значущими ознаками. У контексті досліджуваної проблеми у світовій практиці найчастіше використовують технології навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу; тренінгові технології, [5, с. 26–30; 7, с. 38–41], технології дистанційного навчання [4], Інтернет-технології (інформаційні), технології групового навчання, метод проектів [6, с. 46–48].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас запропоновані підходи не окреслюють загального спектру технологій, які розробляються для впровадження в систему післядипломної освіти. Так звані авторські педагогічні технології поєднують у різних варіантах елементи апробованих технологій і зорієнтовані на розв'язання завдань, що забезпечують реалізацію її модернізації.

Мета статті полягає у виокремленні, обґрунтуванні та пошуку основних теоретичних засад у розробленні технології підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Для експериментальної перевірки досліджуваної проблеми запропоновано *технологію підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення в післядипломній освіті.* Спираючись на мету, завдання дослідження, подамо визначення авторської педагогічної технології.

Технологію підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення в післядипломній освіті розглядаємо як цілісну, системну сукупність дій, яка забезпечує перехід від навчальної діяльності до професійної, що забезпечується трансформацією навчальних мотивів шляхом застосування домінантно-контекстного підходу до систематизації навчального матеріалу в межах курсового періоду. Дамо її теоретичне та практичне обґрунтування.

Теоретичне обґрунтування побудови розробленої технології та етапів її реалізації подамо спираючись на загальну структуру педагогічної технології, що містить такі компоненти:

1) концептуальну основу;

2) змістову частину, яка охоплює:

− постановку, максимальне уточнення, формулювання цілей (загальних і конкретних) щодо досягнення результатів;

− зміст навчального матеріалу;

3) процесуальну частину, до складу якої належать такі компоненти:

– організація навчального процесу відповідно до поставлених цілей;

– методи й форми навчальної діяльності;

– управління навчальним процесом (оцінювання поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення поставлених цілей);

– заключну оцінку результатів [3, с. 70].

Основою побудови будь-якої технології є визначення її концептуальних засад («концепції») (від лат. *conceptio* – єдиний задум, що визначає провідну думку наукової праці) [10, с. 252].

Вибір концептуальної основи для побудови технології навчання в системі післядипломної освіти в межах дослідження базується на ідеї інтенсифікації навчального процесу. Вибір такого підходу базується на тому, що спеціаліст, який пройшов курс навчання, з одного боку, повинен мати необхідний рівень підготовки для безвідкладного виконання професійних завдань, з іншого – він у ході підвищення кваліфікації має оволодіти шляхами, що забезпечують подальший розвиток його професійного кругозору, розроблення нових методик і технологій, тобто він за обмежений час має отримати цілісне, системне уявлення щодо виконання професійних завдань у часі.

Розв'язання поставленого завдання забезпечує використання вчення про домінанту, розробленого О. Ухтомським, як концептуальної основи авторської технології.

О. Ухтомський увійшов в історію вітчизняної і світової науки та культури як один із яскравих послідовників петербурзької фізіологічної школи, заснування якої пов'язано з іменами І. Сєченова й Н. Введенського [11, с. 8].

Практичною точкою відліку вчення про домінанту стала розробка О. Ухтомським філософсько-світоглядної концепції людини на перетині низки наукових галузей (філософії, психології, фізіології, соціології та етики), за якою людина постає в цілісності, у невід'ємній сукупності її тілесних, душевних і духовних якостей, її внутрішньої свободи [11, с. 9]. Загалом створене ним *учення про домінанту* розглядається як підґрунтя для розуміння законів організації цілеспрямованої поведінки людини.

Домінанта, за О. Ухтомським, – це тимчасово *переважаючий збудник* центральної нервової системи, який дає психічним процесам і поведінці людини певну спрямованість та активність у цій сфері [11, с. 117].

За таких умов *домінантний збудник* являє собою *функціональне утворення* в структурі *особистості*, що забезпечує стійку спрямованість уваги, виконання спрямованої та системної діяльності, що відповідає зазначеному утворенню. Такі функціональні утворення можуть бути пов'язані з *окремими* потребами, здібностями, спрямованістю чи іншими якостями особистості [11, с. 117].

Розглядаючи реальне існування домінантних відносин у діяльності нервової системи, в основу доказів яких покладені суто фізіологічні та лабораторні дослідження, простежуємо той факт, що сам науковець ніколи не обмежував принцип домінанти галуззю тільки фізіологічних процесів, а поєднував його з фундаментальними питаннями людського буття й пізнання [11, с. 9]. Принцип домінанти дає змогу вивчити не тільки мозкові процеси, а й психологічні закони поведінки людини як особистості, а також соціальні проблеми спілкування людини як члена суспільства, чим і привертає увагу вчених різних галузей знань [11, с. 9].

За О. Ухтомським, особистість *на основі внутрішніх потреб* у процесі діяльності набуває певного досвіду та якостей і, спираючись на це, починає вільно й самостійно вибирати цілі та засоби діяльності, керує своєю діяльністю, водночас удосконалюючи й розвиваючи свої здібності до її реалізації, змінюючи та виховуючи (формуючи) себе [11, с. 10].

Цей факт дає підстави реалізувати мету та завдання дослідження: забезпечити організацію навчального процесу в закладах післядипломної освіти шляхом його інтенсифікації. За умови реалізації навчального процесу в післядипломній освіті (обмежений у часі термін курсової перепідготовки) ефективним шляхом розв'язання поставленого завдання є інтенсифікація його змісту.

Педагогічною інтерпретацією зазначеного процесу є домінантно-контекстний підхід (ДК-підхід). У такому разі *додатковою характеристикою домінантного підходу стає контекстний.* Теоретичним джерелом теорії контекстного навчання є поняття контексту. У широкому значенні контекст – середовище, у якому існує об'єкт. Із формального погляду контекст є певною системою відліку, простором імен [1]. У межах дослідження окресленої проблеми контекст розглядаємо як умову усвідомлення змістового впливу професійної діяльності того, хто навчається, на процес і результати його навчальної діяльності.

Проектуючи використання контекстного підходу на діяльність закладів післядипломної освіти в навчальному процесі, відзначимо, що метою діяльності того, хто навчається, стає не тільки оновлення системи професійно-педагогічної інформації (навчання заради навчання), а й оволодіння новими підходами особистісного самовдосконалення як підґрунтя постійного оновлення запитів, обумовлених призначенням самої педагогічної професії [2, с. 3–57].

Практичне застосування контекстного підходу показує, що той, хто навчає, будує освітню взаємодію, спираючись на цілісну модель фахівця, яка відповідає меті й завданням її діяльності (а не на часткові цілі навчальних дисциплін). Основною одиницею роботи того, хто навчається, і того, хто

навчає, у контексті навчання стає ситуація предметної й соціальної навченості, певної суперечності (а не окрема частка навчального матеріалу). Змістом контекстного навчання є не лише предметна сторона професійної діяльності, задана за допомогою системи навчальних завдань, моделей і ситуацій, а і її соціальний блок, відтворений різними формами спільної діяльності та спілкування. Дорослий, який навчається, засвоює (поповнює) предметний зміст навчання (знання, уміння, навички, досвід професійної діяльності) і, займаючи певну позицію в системі взаємодії учасників освітнього процесу, наслідує прийняті норми соціальних стосунків, діє активно й виступає як особистість [2, с. 3–57].

У контекстному навчанні перехід від навчальної діяльності до професійної забезпечується поступовою трансформацією мотивів з навчальних у професійні. Загалом контекстний підхід забезпечує рівень особистісного включення в процес постійного пізнання в ході професійної діяльності.

Разом із тим домінанта, як зазначає О. Ухтомський, передбачає спрямованість на самоосвіту, самовиховання, самоствердження, самовизначення, саморегуляцію й самоактуалізацію. Саме за таких умов домінанта стає в педагогічному процесі як метою, так і засобом [11, с. 117]. На теренах радянського та пострадянського суспільства вчення О. Ухтомського доповнене Г. Селевко адаптацією до проблеми підготовки учнів до усвідомленого саморозвитку [8].

Висновки. З огляду на зазначене вище, *домінантно-контекстний підхід (ДК-підхід)* у системі післядипломної освіти допомагає ефективно розв'язати проблему підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення та самовдосконалення учнів за рахунок застосування принципу домінанти до організації навчальної інформації як важливого складника організації навчального процесу в освіті дорослих.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія : матеріал з вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 25.06.2012).
2. Вербицький А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва : ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2004. 352 с. С. 66.
4. Інтернет технології у дистанційному навчанні. Програма «Web-Тест Конструктор». URL: http://ua.textreferat.com/referat-7723-1.html (дата звернення: 26.03.2012).
5. Ковальчук В.І. Технологія навчання дорослих на основі особистісно орієнтованого підходу : тренінг. 2-ге видання. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с. С. 26-30.
6. Москаленко І. Використання інтерактивних технологій у процесі підвищення педагогічної майстерності сучасного вчителя. *Післядипломна освіта в Україні*. 2006. № 2. С. 46–48.
7. Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 2. С. 38–41.
8. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.
9. Селевко Г. Сучасні освітні технології. *Освіта. UA*. URL: http: // osvita.ua/school/technol/358; Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с. С. 51.
10. Словарь иностранных слов. 10-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 1983. 608 с. С. 252.
11. Ухтомский А.А. Доминанта. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 448 с. С. 117.